

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Гнатюк Ольга Владиславівна (м. Київ, Україна)

Orcid ID 0000-0003-2445-6283

У статті розглянута актуальність проблеми дистанційного навчання в сучасних умовах. Зроблено аналіз останніх досліджень і публікацій, розкрито поняття «дистанційне навчання». Дана характеристика різним інтернет-платформам для організації освітньої діяльності учнів. Визначено проблеми дистанційного навчання в умовах карантину.

Ключові слова: *дистанційне навчання, навчальний процес, освіта, педагог, сучасні умови.*

The urgency of the problem of distance learning in modern conditions is considered in the article. An analysis of recent research and publications, the concept of «distance learning». This characteristic is given to various Internet platforms for the organization of educational activities of students. Problems of distance learning in the conditions of quarantine are defined.

Key words: *distance learning, educational process, education, teacher, modern conditions.*

Актуальність. В сучасних умовах відбуваються кардинальні зміни в способах поширення та використання інформації, що зумовлюють еволюцію освітніх технологій та сприяють активному впровадженню дистанційного навчання як одного із напрямків реформування освітньої системи України. Успішній реалізації дистанційного навчання в країні істотно сприяє її державна політика. За роки незалежності була створена ціла низка законів щодо інформатизації суспільства, зокрема Державна національна політика «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про Національну програму інформатизації», «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні», «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» та ін.

У наш час дистанційне навчання набуває все більшої популярності. А вже події 2020 року через пандемію COVID-19 на кілька місяців унеможливили очне навчання, тому дистанційне навчання стало єдиною доступною формою в системі освіти. Дотепер дистанційне навчання було камерною формою, зазвичай, для дорослих людей або здобувачів освіти, які прагнули поглибити та покращити свої знання й уміння у певній галузі освіти.

Сучасний рівень розвитку комп'ютерної техніки та різноманітного програмного забезпечення надає широкі можливості для підвищення ефективності навчання. Використання комп'ютерних технологій сприяє удосконаленню системи освіти та забезпеченню якісно нового її рівня.

Дистанційне навчання – це не альтернатива очному навчанню. Безумовно, учні мають ходити до школи, навчатися, розвиватися, спілкуватися, соціалізовуватися тощо. Проте карантин вніс свої корективи у навчально-виховний процес для школярів, студентів і викладачів. Дистанційне навчання потребує забезпечення постійної комунікації та зворотного зв'язку усіх учасників навчального процесу. Педагоги мають пояснювати навчальний матеріал за допомогою цифрових технологій, контролювати виконання завдань і допомагати в їх розв'язанні. Після «вимушеного» переходу до дистанційного навчання стало очевидним, що учителю нелегко перенести традиційні уроки в онлайн-формат, і проводити їх за звичним конспектом. А вже слід володіти методиками саме дистанційного навчання, тут необхідні нові підходи для донесення інформації до учнів, а також налагодження зворотного зв'язку. Тому сучасні педагоги мають якнайшвидше оволодіти методикою дистанційного навчання, яка зараз активно розвивається.

Метою статті є розгляд особливостей та проблем дистанційного навчання учасників освітнього процесу в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих завдань, які стоять сьогодні перед освітою в Україні, є впровадження, розвиток і підтримка системи навчання протягом життя. Ефективним шляхом вирішення цього завдання є широке використання можливостей дистанційної освіти. Поєднання

традиційних форм навчання з формами, заснованими на дистанційних освітніх технологіях, повинні стати головною особливістю сучасного освітнього процесу. Останнім часом в Україні дистанційні освітні технології отримали інтенсивний розвиток і впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми дистанційного навчання, свідчить, що сучасні науковці висвітлюють різнопланові напрями її формування, приділяють значну увагу проблемі упровадження дистанційних технологій у навчально-виховний процес.

Теоретичні дослідження з питань дистанційного навчання базуються на методологічних працях Архангельського С., Бабанського Ю., Виготського Л., Гальперіна П., Гончаренка С., Костюка Г., Матюшкіна О, Махмутова М., Полота Є., Талізної Н. та інших. Значних зусиль до формування системи дистанційного навчання доклали вчені Згуровський М., Кірсанов О., Огородніков І., Харламов І. та інші.

Більшість дослідників визначають певне різноманіття принципів організації, побудови та реалізації дистанційного навчання (Биков В., Богоявленська Д., Іванніков А. тощо). Окремі аспекти щодо змісту та організації дистанційного навчання досліджували Беседіна М., Власенко К., Гура В.. Основні вимоги до дистанційної освіти розкрито у працях Карпенка М., Рибалко Є., Хуторського А. та ін.

Різні проблеми дистанційної освіти досліджувалися багатьма науковцями – психологічні особливості побудови освітнього процесу із застосуванням дистанційних освітніх технологій (Підчасовий Є.); психолого-педагогічні особливості проектування віртуального освітнього середовища (Боремчук Л., Варзар Т.); психологічні засади дистанційного навчання (Смульсон М.); соціально-психологічні аспекти дистанційної освіти (Мінаков А.); організаційна структура та психолого-педагогічні основи (Малінко О.); психолого-педагогічні проблеми дистанційного навчання (Сисоєва С.) та ін.

Проблемам з питань розвитку дистанційної освіти присвячені роботи багатьох зарубіжних науковців, таких як Деллінг Р., Кіган Д., Кларк А., Коумі Дж., Мур М., Рамбле Г., Сімонсон М., Томпсон М. тощо.

Питання впровадження і використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій школі висвітлено такими науковцями, як: Андреев А., Бухаркіна М., Вахрущева Т., Вержбицький В., Долинський Є., Загірняк М., Козубовська І., Корсунська Н., Кухаренко В., Полат Є., Рибалко О., Сиротенко Н., Солдаткін В., Хуторський А. та інші.

Дистанційне навчання в сучасному розумінні сформувалося порівняно нещодавно і тому, беручи до уваги цю новизну, воно орієнтується на передовий педагогічний і методичний досвід, акумульований різними освітніми інституціями світового простору, на застосування новітніх і оперативних інформаційно-педагогічних технологій, що окликаються на запити сучасної освіти та соціуму в цілому.

Дистанційне навчання – одна із форм навчання, яка виникла й удосконалювалася разом із розвитком інтернет-технологій, і на сьогодні має чіткі характерні ознаки, принципи і певні методичні напрацювання.

Дефініція «дистанційне навчання» характеризується різноманітністю визначень, що свідчить про широкий діапазон підходів до його тлумачення. Так, науковець Роберт І., розкриває дистанційне навчання крізь призму процесу передачі знань, вироблення умінь і навичок у контексті інтерактивної взаємодії як між студентом і викладачем, так і між ними (суб'єктами) та інтерактивним джерелом інформаційного ресурсу, який віддзеркалює усі характерні навчальному процесу елементи (мета, цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), реалізоване в умовах використання прийомів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [5]. Подібне тлумачення дистанційного навчання запропонувала Полат Є. і визначила його як «...систематична організація навчання, побудована на взаємодії викладача та студента, студентів між собою на відстані, що відбиває всі елементи, притаманні навчальному

процесу (цілі, засоби навчання, зміст, організаційні форми) своєрідними прийомами ІКТ та Internet-технологіями» [3, с. 23].

Дистанційне навчання – це навчання, в якому суб'єкти перебувають на відстані, реалізуючи освітній процес за сприянням засобів телекомунікацій (Хуторський А.); це сукупність педагогічних технологій, що базується на принципах відкритого і комп'ютерного навчання та активних методах навчання у спілкуванні в інформаційно-освітньому просторі, для організації освіти користувачів, розподілених у просторі й часі (Кухаренко В.).

У «Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні» визначено дистанційне навчання як систему технологій, що гарантує оперативну доставку учням достатньої кількості матеріалу, що вивчається; інтерактивна взаємодія викладачів і студентів у навчальному процесі, надання особам резерву самостійної роботи із засвоєння запропонованого матеріалу [2].

В. Биков розмежовує дистанційне навчання на такі різновиди [1, с. 98-99]:

- дистанційне навчання – особлива форма інституалізації та втілення навчально-виховного процесу, в якому суб'єкти навчання (його учасники) реалізують навчальну взаємодію принципово і здебільшого екстериторіально;
- традиційне дистанційне навчання – тип дистанційного навчання, в якому взаємодія між учасниками та ініціаторами навчального процесу проходить у часовому вимірі асинхронно, при цьому активно застосовують транспортну систему поставки навчального об'єму та інших інформаційних об'єктів системи телефонного, телеграфного або поштового зв'язку;
- е-дистанційне навчання (е-ДН) – вид дистанційного навчання, який передбачає в основному індивідуалізовану взаємодію між організаторами та учасниками навчального процесу як синхронно у часі, так і асинхронно, принципово і переважно вживаючи електронні транспортні системи доставки навчального матеріалу та інших інформаційних об'єктів, комп'ютерні мережі Internet, ІКТ.

На основі системного аналізу зазначених тлумачень, можемо зробити висновок, що більшість дослідників, у визначенні «дистанційне навчання» вирізняють та науково аргументують такі його складові, як: навчання у паралельній (синхронній) та неодночасній (асинхронній) формі; елементами навчального процесу є: організаційні форми, зміст, цілі, засоби навчання, методи; суб'єкти навчання; засоби ІКТ.

Ми будемо керуватися визначенням дистанційного навчання, запропонованим у новому «Положенні про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти», затвердженому наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115: «дистанційне навчання - організація освітнього процесу (за дистанційною формою здобуття освіти або шляхом використання технологій дистанційного навчання в різних формах здобуття освіти) в умовах віддаленості один від одного його учасників та їх як правило опосередкованої взаємодії в освітньому середовищі, яке функціонує на базі сучасних освітніх, інформаційно-комунікаційних (цифрових) технологій» [4, с. 1]. Це Положення також визначає механізм забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти за дистанційною формою, а також використання технологій дистанційного навчання під час організації здобуття освіти за різними формами в закладах освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти. У ньому зазначено і про урахування інтересу учнів під час дистанційного навчання, зокрема:

- організація освітнього процесу має забезпечувати регулярну та змістовну взаємодію учителів з учнями;
- під час дистанційного навчання мають створюватися умови для забезпечення повноцінної участі в освітньому процесі осіб з ООП з обов'язковим урахуванням індивідуальної програми розвитку;
- заклад освіти забезпечує регулярне відстеження результатів навчання учнів, а також за потреби надання їм підтримки в освітньому процесі;
- організація освітнього процесу обов'язково здійснюється з дотриманням вимог щодо захисту персональних даних, а також

санітарних правил і норм щодо формування розкладу навчальних занять, вправ для очей та постави, безперервної тривалості навчальної діяльності з технічними засобами навчання, часу для виконання домашніх завдань тощо.

- для учнів, які не можуть взяти участь у синхронному режимі взаємодії з поважних причин, заклад забезпечує використання інших засобів комунікації, доступних для учнів – телефонного, поштового зв'язку тощо [4].

У «Положенні про дистанційне навчання» передбачено організацію дистанційного навчання в асинхронному та синхронному режимах.

Асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому інтерактивні освітні платформи, електронну пошту, форуми, соціальні мережі тощо [4, с. 1].

Синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники одночасно перебувають в електронному освітньому середовищі або спілкуються за допомогою засобів аудіо-, відео конференції [4, с. 1].

Саме завдяки асинхронному режиму забезпечується гнучкість та індивідуалізація дистанційного навчання. Проте під час карантину учителі зіткнулися із необхідністю поєднання асинхронного та синхронного режимів навчання, пошуку оптимальних засобів і шляхів взаємодії з учнями, адаптування традиційної методики вивчення навчальних предметів до умов дистанційного навчання, нерівністю в технічному забезпеченні, володінні цифровими технологіями учителями та здобувачами освіти.

Організація дистанційного навчання учнів в *асинхронному режимі* можлива із використанням електронної пошти, Google Діску (Dropbox та інших хмарних сховищ), соціальних мереж/месенджерів, сайту/блогу/віртуальної дошки тощо.

Навчання із використанням електронної пошти відбувається таким чином: педагог надсилає своїм учням на їх електронні скриньки навчальні матеріали та/або посилання на навчальні онлайн-ресурси, завдання та ін. Учні опрацьовують самостійно матеріали та виконують ці завдання, а потім виконану роботу посилають на електронну скриньку учителю.

Навчання із використанням Google Диска (Dropbox та інших хмарних сховищ): учитель створює папку для учнів із навчальними матеріалами та завданнями, учні самостійно опрацьовують матеріали, виконують завдання та розміщують їх у тій же папці.

Із використанням соціальних мереж/месенджерів: учитель створює групу в соціальній мережі/месенджері (Facebook, Viber, Telegram тощо) з обмеженим доступом, розміщує навчальні матеріали та/або посилання на навчальні онлайн-ресурси, завдання. Також у групі можна проводити опитування учнів.

Як організувати навчання із використанням сайту/блогу/віртуальної дошки тощо. Учитель розміщує навчальні матеріали та/або посилання на навчальні онлайн-ресурси, завдання для учнів на власному (шкільному) сайті або блозі, віртуальній дошці або інтерактивному плакаті (Padlet, Lino, ThingLink, Genial.ly тощо), учні самостійно опрацьовують матеріали, виконують завдання та надсилають їх на електронну пошту учителя або прикріплюють у коментарях до посту, розміщують відповіді/посилання на виконані завдання на віртуальній дошці, відповіді у тестових системах тощо.

Організація дистанційного навчання учнів у *синхронному режимі* можлива при використанні платформ дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom та інші). При використанні названих платформ учитель створює дистанційний курс (клас), реєструє учнів у курсі (або надає їм код приєднання до класу Google Classroom). У створеному дистанційному курсі учитель розміщує текстові матеріали, презентації, відеозаписи, завдання, посилання на інші освітні ресурси. Учні ознайомлюються з навчальними матеріалами, виконують завдання та завантажують їх до системи дистанційного навчання.

Учитель перевіряє, оцінює виконання завдань учнями, пише відповідні коментарі до робіт.

При синхронному режимі учасники одночасно перебувають у системі дистанційного навчання та/або беруть участь у вебінарі, відеоконференції, семінарі, чаті тощо. Проведення вебінарів, відеоконференцій (BigBlueButton, Google Hangouts, YouTube та інші): учитель створює обліковий запис у відповідному сервісі, планує трансляцію та надсилає посилання на заплановану трансляцію учням на електронні скриньки. Під час трансляції учитель може демонструвати дошку, записувати, малювати на ній, надавати можливість дій учням (якщо це дозволяє сервіс).

Проведення чатів – спілкування користувачів мережі в режимі реального часу через месенджери: Viber, Messenger, Telegram, WhatsApp, а також можливість проведення чатів надає пошта Gmail. Використання спільних документів Google (документів, презентацій, таблиць, малюнків тощо) дозволяє організувати роботу в режимі реального часу. Учні можуть як створювати документи разом (записувати відповіді, думки, формули, створювати разом слайди тощо), так і коментувати їх. Цей інструмент можна застосовувати також в асинхронному режимі.

Під час організації дистанційного навчання в закладах освіти доцільно поєднувати синхронний та асинхронний режими навчання.

Виклики сучасного суспільства, зокрема явище карантину в Україні, внесло свої корективи в систему дистанційної освіти. Серед великої кількості переваг у нашій країні воно зіткнулося з низкою проблем, адже новітні технології не є досконалими та рівень педагогів не забезпечує швидке освоєння та користування інтернет ресурсом.

Дистанційне навчання передбачає доступ до інтернету, технічне забезпечення (комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон тощо) в усіх учасників освітнього процесу. Виникає проблема – доступ до якісного інтернету, і відповідно, відсутність рівних умов для усіх учасників навчального процесу. Інша проблема – це не володіння педагогами технологіями дистанційної освіти.

Сучасні учні, навіть учні початкової школи, швидко опановують електронні засоби навчання. Для вчителів ця проблема ускладнюється тим, що їм потрібно не просто опанувати новий засіб, а й змінити власну відпрацьовану роками методику навчання, знайти та застосувати нові методи і форми так, щоб досягти обов'язкових результатів навчання.

Також важливою проблемою, що виникла в період дистанційного навчання, є неможливість комунікації у звичному режимі: між учителем і учнями, учнів між собою. Адже, за умов традиційного очного навчання у школі відбувається постійна комунікація (вербальна й невербальна), під час дистанційного навчання соціальна комунікація зменшується, її невербальна частина майже зникає. І виникає проблема: як організувати комунікацію між учителем і школярами, учнів між собою під час синхронної онлайн-зустрічі, а також якою має бути віртуальна навчальна комунікація в асинхронному режимі, щоб вона не займала весь вільний час педагога і учнів.

Під час дистанційного навчання для учителів стала проблема – як організувати самостійну роботу учнів, а для батьків – як навчити дитину самостійності та як цю роботу проконтролювати і перевірити. Дистанційне навчання передбачає, що більшість навчального матеріалу школярі опановують самостійно. Але в учнів початкової школи навички самостійної навчальної роботи (уміння вчитися) майже не сформовані, в учнів 5–7 класів такі навички є ще слабкими.

Умотивованість учнів сучасної школи є однією з основних освітніх проблем, і за умов віддаленого навчання набуває ще більшої гостроти. Класичне дистанційне навчання апріорі передбачає наявність усвідомленої мотивації у тих, хто навчається, тому що постійний контроль із боку педагогів неможливий.

Також дистанційне навчання надає більше можливостей для фальсифікації результатів (адже можливе виконання завдань іншою людиною). В умовах класичного дистанційного навчання ця проблема вирішується за умов високої мотивації учня – ті, хто вчать дистанційно, хочуть насамперед

отримати нові знання та уміння, а вже потім – певну оцінку. У традиційній школі оцінка залишається основним стимулом до навчання і тому ризик несамотійного виконання домашніх завдань і контрольних робіт значно збільшується.

У вчителів також виникали труднощі при визначенні чіткого регламенту часу на проведення онлайн-уроків і самотійної роботи учнів. Під час очного навчання учителі покладаються на розклад уроків, визначений час для кожного уроку і кількість домашніх завдань, яка обмежена відповідно до віку учнів. Так, в учнів початкової школи, зокрема в 1-х класах домашні завдання взагалі не задаються, для учнів 2-4 класу обсяг домашніх завдань з усіх предметів не має перевищувати певні витрати часу: 2 клас – 45 хвилин; 3 клас – 1 години 10 хвилин; 4 клас – 1 години 30 хвилин. Також домашні завдання не повинні задаватися на вихідні та святкові дні й канікули. Однак у пандемію вчителі та учні витрачали набагато більше часу для навчальної та домашньої (самотійної) роботи.

Наступне – це індивідуалізація навчання, що є однією з головних переваг і принципів дистанційного навчання, тобто можливість для кожного учня самотійно обирати темп навчання, час проведення занять і виконання завдань тощо. В умовах масової школи, коли кожний учитель працює з декількома класами, а в кожного учня від 11 і більше предметів, індивідуалізація неможлива як для вчителя, так і для учня, навіть організаційно.

І ще стало питання відсутності єдиної уніфікованої електронної платформи для навчання. Адже в процесі дистанційного навчання учитель може використовувати різноманітні онлайн-сервіси, які він опанував. А учню довелося створювати облікові записи в цих сервісах та опанувати кожний, що лише ускладнює навчання та зміщує фокус зі змісту предмета на застосування цифрових технологій.

Це далеко не повний перелік проблем, з якими зіткнулися вчителі й учні в період карантину під час дистанційного навчання.

Висновки. Організація якісного масового дистанційного навчання – складний і багатофакторний процес, який зараз знаходиться лише на початку становлення. Але кропітка систематична робота щодо впровадження технологій дистанційного навчання в освітній процес допоможе згодом досягти позитивних результатів.

Перспективою подальших наукових пошуків ми вбачаємо у розкритті особливостей дистанційного навчання в початковій школі під час карантину.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ: Атіка, 2008. 684 с.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року: постанова Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2000 р. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
3. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. Москва: Издательский центр «Академия», 2009. 272 с.
4. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти: затверджено наказом МОН від 8 вересня 2020 року №1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>
5. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты): монография. Москва: ИИО РАО, 2008. 274 с.

Проблеми дистанційного навчання учасників освітнього процесу в сучасних умовах

Гнатюк О.В., провідний науковий співробітник лабораторії психодіагностики та науково-психологічної інформації Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, кандидат психологічних наук (м. Київ, Україна).

Problems of distance learning of participants of educational process in modern conditions

Hnatiuk Olga V., Ph.D. in Psychology, Leading Researcher, Laboratory of psychodiagnostics and scientific and psychological information, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).